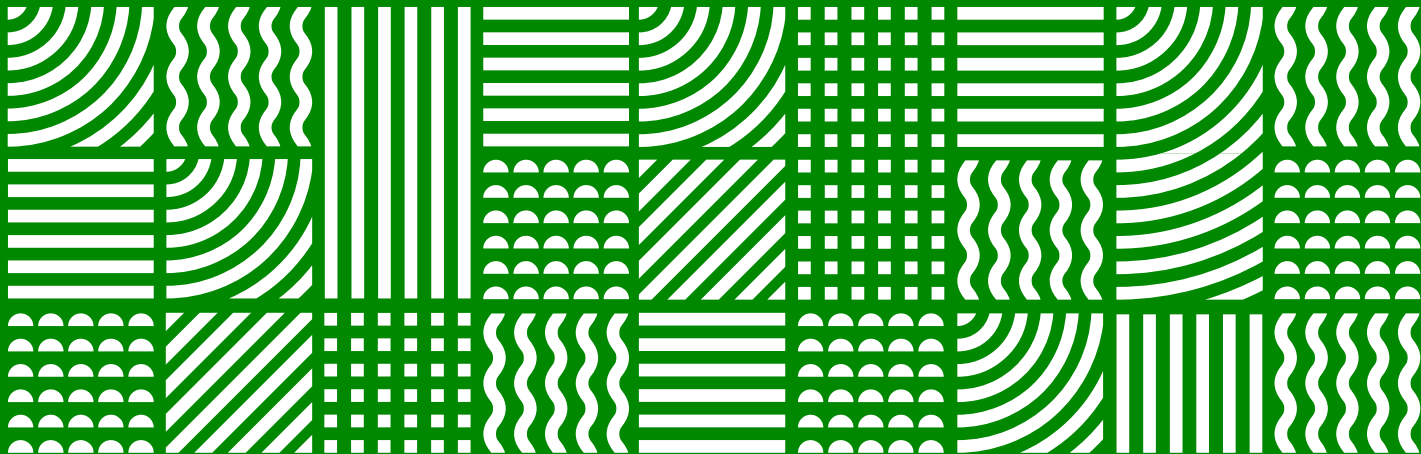

Prachtig Platteland

Resultaten uit POP3 in beeld

Inhoud

Voorwoord	4	De Ferbining: bruisend knooppunt op het platteland	30
Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3)	5	In het Clemenspark komt het rijke verleden weer tot bloei	32
Financiële bijdrage voor Nederland	6	Schevichoven: stimulans voor regeneratieve landbouw	34
Gemeenschappelijk landbouwbeleid 2023 - 2027	7	Circulaire landbouw combineren met educatie en recreatie	36
Regieorganisatie GLB	9	De bodem als basis voor een nieuw teeltsysteem in Groningen	38
JoLa-regeling stimuleert duurzaam boeren	10	Akker van de toekomst: spagaat tussen ecologie en economie	40
Brede weersverzekering geeft stabiel inkomen	12	Coöperatie Van Onze Grond: afzet in succesvolle korte keten	42
Hypermoderne duurzame hortensia-kwekerij zonder gasaansluiting	14	Meer wormen, spreeuwen en hazen door minder ploegen en strokenteelt	44
Cono-stal is vriendelijk voor dier, milieu en omgeving	16	Hergebruik mest en maaisel voor bodemverbetering	46
Al otters gespot in nieuwe ecologische verbindingzone Westerbroek	18	Rural Inspiration Awards 2019	48
Flevoland verduurzaamt oevers in rap tempo	20	RIA 2020: Rural climate action and bio-economy	50
Coöperatie Natuurrijk Limburg bereikt meer biodiversiteit op boerenland	22	RIA 2021: Long-Term Vision for Rural Areas	52
Meer dan een wipkip, dankzij Zeeuwse moeders	24	RIA 2022: The Future is Youth	54
Beleef het verheffingsverhaal van de proefkoloniën in Drenthe	26		
Natuurlijk Heel Leuk brengt natuur bij de mensen	28		

Voorwoord

Meer dan ooit staat ons platteland in de belangstelling. De discussies over gebrek aan biodiversiteit en stikstof, maar ook het achterblijven van regio's ten opzichte van de Randstad zetten het platteland in de spotlights. Dat is reden om blijvend te werken aan dat prachtige platteland.

In dit boekje is een verzameling mooie en inspirerende POP3-projecten opgenomen, waarmee direct of indirect in het platteland wordt geïnvesteerd. Het is gemaakt om een beeld te geven van wat het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) heeft opgeleverd. De trekkers van 19 projecten vertellen over de resultaten van hun initiatief. De verhalen geven ook een beeld van de breedte van het programma. Van elke POP3-maatregel wordt minimaal één verhaal in beeld gebracht. Ook is gezorgd voor een verdeling over het hele land.

Dit boekje past in een traditie. Ook aan het eind van de eerste POP-periode (2000 – 2006) en de tweede POP-periode (2007 – 2013) zijn mooie projecten in beeld gebracht. Samen met het boekje *Prachtig Platteland* van de POP3-periode kun je een ontwikkeling zien. Wat vooral opvalt is dat de programma's in de loop der jaren diverser zijn geworden. Het aantal doelen waaraan wordt gewerkt en de verschillende type maatregelen nemen toe. Dit zet zich voort in het onlangs gestarte GLB-NSP-programma met onder andere gebiedsgerichte instrumenten.

Ik vind het mooi om te zien hoe mensen zelf verantwoordelijkheid nemen voor de ontwikkeling van het platteland en de verduurzaming van de landbouw. Dit getuigt van ondernemerschap. Het POP3 bood de mogelijkheid voor het ondersteunen van dergelijke initiatieven. De Europese en nationale/provinciale bijdragen werken als een katalysator om zaken in gang te zetten. Dit heeft geleid tot waardevolle en zichtbare resultaten.

Ontwikkeling van het platteland kent vele gezichten. Dat laten de projecten goed zien. Veel projecten zijn bovendien innovatief en zijn een voorbeeld van goede samenwerking tussen betrokken partijen. Deze elementen versterken elkaar en kunnen niet zonder elkaar. Ze laten de vitaliteit van het platteland in al haar facetten zien. En dat is precies wat we ook de komende jaren nodig zullen hebben.

Jo-Annes de Bat
*Gedeputeerde provincie Zeeland
Voorzitter LB POP*

Plattelandsonwikkelingsprogramma (POP3)

Het POP3 is begin 2015 goedgekeurd door de EU en liep door tot 2020, waarna een verlenging met twee jaar volgde. Het betreft de tweede pijler van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en bevat een diversiteit aan maatregelen. De breedte van het programma is terug te zien in dit boekwerk Prachtig Platteland.

U wordt uitgenodigd om kennis te maken met negentien innovatieve, creatieve en boeiende mensen. Zij hebben de afgelopen zeven jaar gezorgd voor de versterking van de concurrentiekracht en de verduurzaming van de landbouw, de verbetering van de biodiversiteit en de leefbaarheid van het platteland.

Verder is een beschrijving opgenomen van de 13 projecten die de afgelopen jaren zijn ingediend voor de jaarlijkse Europese Rural Inspiration Awards (RIA). Eén project (Brickz) heeft een prijs gewonnen en twee zijn er genomineerd.

Financiële bijdrage voor Nederland

Voor de gehele GLB-periode tussen 2014 - 2022 is circa € 8,5 miljard uitgegeven, waarvan er circa € 5,8 miljard bestemd was voor de eerste pijler van het GLB. Met POP3 voert Nederland het Europese plattelandsbeleid uit, de tweede pijler. In de periode 2014 - 2022 was bijna € 2,7 miljard beschikbaar voor projecten. Daarvan is zo'n circa € 1,2 miljard afkomstig van de Europese Unie. De Nederlandse overheden dragen circa € 770 miljoen bij en private partijen (ondernemers, stichtingen, coöperaties en particulieren) circa € 730 miljoen. De cijfers zijn inclusief de tweejarige verlenging van de POP3-periode (POP3+) en het Economisch Herstelfonds (EHF).

- 1** Innovatie, kennisverspreiding en productieve investeringen
- 2** Risicopreventie op het landbouwbedrijf
- 3** ANLb en niet-productieve investeringen
- 4** LEADER
- 5** Technische bijstand

De beschikbare middelen voor Nederland in de GLB periode 2014 – 2022

	EU bijdrage	Nationale bijdrage	Privaat
Pijler 1	5,812 miljard		
Pijler 2			
1	280 miljoen	166 miljoen	580 miljoen
2	68 miljoen	28 miljoen	48 miljoen
3	744 miljoen	503 miljoen	53 miljoen
4	46 miljoen	46 miljoen	46 miljoen
5	29 miljoen	26 miljoen	
	Totaal 1.17 miljard	Totaal 770 miljoen	Totaal 727 miljoen
	Totaal 2.667 miljard		

Gemeenschappelijk landbouwbeleid 2023 - 2027

Op 1 januari 2023 is het nieuwe plan van het Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB) van start gegaan. Het GLB ondersteunt boeren die extra stappen zetten naar toekomstbestendig boeren. Met inkomenssteun én subsidies gericht op landbouwers die zich inspannen om de omslag te maken: naar een landbouw die een gezond bedrijf met een fatsoenlijk inkomen mogelijk maakt, maar ook rekening houdt met onze aarde, bodem, water, lucht, met dierenwelzijn en met natuur en klimaat. Daarnaast biedt het programma ondersteuning bij innovatie, met investeringssubsidies, informatie, kennisdeling en samenwerking.

Werken aan toekomstbestendige landbouw. Met gezonde bedrijven en een sterke natuur op een leefbaar platteland

De fondsen die hiervoor beschikbaar zijn worden gefinancierd door de Europese Unie, Rijk en provincies. Per jaar is hiervoor ongeveer € 1.100 miljoen beschikbaar in de periode 2023 – 2027.

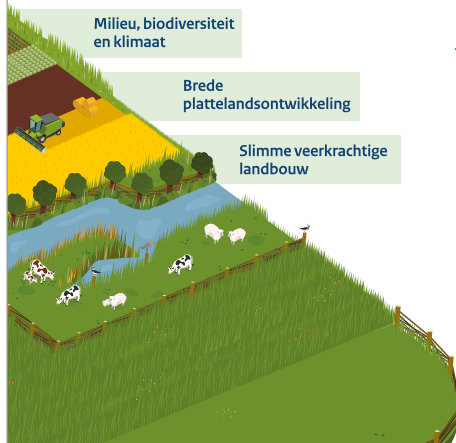
Nederland heeft, in nauw overleg met de landbouwsector en andere betrokkenen, een Nationaal Strategisch Plan (NSP) vastgesteld. Hierin zijn de doelen en maatregelen voor de periode 2023 - 2027 neergelegd.

De realisatie van het GLB is in handen van de landbouwsector, terreinbeheerders, het Ministerie van LNV, provincies, waterschappen en andere betrokkenen bij het platteland. Voor de regie op dit proces is de Regieorganisatie GLB in het leven geroepen.

Toekomstbestendig boeren, naar een veerkrachtig platteland

Het nieuwe GLB van 2023 tot 2027

Wat willen we bereiken?

Hoe gaan we dat doen?

1. Subsidies voor maatschappelijke diensten

2. Nieuwe verdienmodellen

3. Samenwerken in gebieden

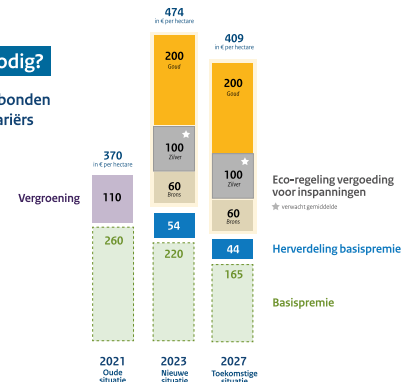

4. Blijven leren

Wat is daar voor nodig?

Gevolgen grondgebonden subsidies voor agrariërs

Het GLB budget 2023-2027 is €4,7 miljard in totaal

Regieorganisatie GLB

De Regieorganisatie GLB is een gezamenlijke programmadirectie van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de twaalf provincies. De Regieorganisatie GLB ziet erop toe dat alle betrokkenen optimaal bij het GLB hun rol kunnen spelen. Ze helpt bij het programmeren van activiteiten, zoals subsidierondes. Ze monitort en evalueert de realisatie en rapporteert actief over het bereiken van de GLB-doelen. De Regieorganisatie GLB signaleert knelpunten en draagt oplossingen aan.

De Regieorganisatie GLB is de trekker van het Netwerk Platteland. Dat is een platform waar betrokkenen kennis en ervaringen delen en elkaar ontmoeten en ondersteunen in de uitvoering. Het Netwerk Platteland organiseert hiervoor geregeld Werkplaatsen en onderhoudt een [website](#) en een [kennisbank](#).

“We ondersteunen alle partijen die betrokken zijn bij de realisatie van het GLB 2023 – 2027”

JoLa-regeling stimuleert duurzaam boeren

Tekst: Janet Beekman, Boerentaal

Vier jaar geleden ontving Leendert Jan Onnes via de Jonge Landbouwers-regeling (JoLa) een subsidie op de aanschaf van een meststrooier voor precisiebemesting. “Hiermee kan ik heel nauwkeurig vaste mest aanwenden en de bodem verbeteren”, zegt Onnes.

Leendert Jan Onnes, akkerbouwer in Finsterwolde (Gr.), is al jaren actief om het gecombineerde akkerbouw-pluimveebedrijf zo duurzaam mogelijk te runnen. Dat doet hij samen met zijn vader. “Bodemverbetering heeft bij ons veel prioriteit, want de bodem is ons belangrijkste productiemiddel voor groei en opbrengst van onze gewassen”, zegt Onnes. Het typische Oldamtster akkerbouwbedrijf met 120 hectare bestaat voor 50% uit wintertarwe. “Daarnaast telen we suikerbieten, koolzaad, veldbonen sinds 2022 en doperwtten

Leendert Jan Onnes

vanaf 2023 met agrarisch natuurbeheer op 10% van onze grond.”

In 2019 kocht Onnes een meststrooier met weeginstallatie en besturingskast om via GPS en taakkaarten plaatsspecifiek vast mest te kunnen strooien. “De investering hierin was met €56.500 fors. Het is dan heel fijn dat via de JoLa-regeling in jonge boeren wordt geïnvesteerd voor de toekomst en we een subsidie van €13.000 ontvingen. Net na bedrijfsovername zit je al zwaar gefinancierd en is investeren in duurzaamheid moeilijk. Met subsidie lukt dat wel.”

Vaste mest nauwkeurig strooien

Na de oogst van wintertarwe komt er zoveel mogelijk vaste storrige mest op de grond. “Naast vaste mest, gebruik ik ook digestaat uit mestvergisting en maken we eigen compost uit aangespoeld riet uit de Dollard. Met het waterschap is afgesproken om het aangespoelde riet te gebruiken voor compost. Dit varieert van 0 tot 600 ton per jaar.” Met de nieuwe meststrooier verdeelt Onnes de vaste mest veel nauwkeuriger op zijn grond. Op

basis van bodemanalyses is bekend op welke plekken meer bemesting nodig is en waar minder. “Via de moderne techniek op de strooier, gaat de aanvoerketting harder draaien op plekken waar meer mest nodig is en minder hard waar minder nodig is. Na het strooien, werk ik de mest in met een triltandcultivator, meestal in augustus of september.” Onnes past niet-kerende grondbewerking toe om de grond zo min mogelijk te bewerken. “Dat stimuleert het bodemleven en de organische stof en voedingsstoffen blijven in de bovenste laag van de bodem. Daardoor kan de plant de voeding beter benutten.” Nauwkeuriger bemesten leidt tot minder uitspoeling van mineralen en dat kan een besparing op kunstmest opleveren. “De veldbonen zijn nieuw. Het is een duurzame teelt die

weinig gewasbeschermingsmiddelen en geen bemesting nodig heeft. Want veldboon is een vlinderbloemige plant, die stikstof uit de lucht bindt. We willen de bonen breken en benutten in het voer van de vleeskuikens, een mooie kringloop op het eigen bedrijf.”

“POP3-subsidies zijn belangrijk om jonge boeren te stimuleren om in duurzame technieken en kringlooplandbouw te investeren”

Brede weersverzekering geeft stabiel inkomen

Tekst: Janet Beekman, Boerentaal

De Zeeuwse akkerbouwer Tonco Padmos is blij met POP3-subsidie op zijn brede weersverzekering. “Het biedt meer inkomenszekerheid. Dat is voor ons belangrijk, omdat door klimaatverandering de risico’s op gewasschade toenemen”, zegt Padmos.

Tonco Padmos, akkerbouwer in Scharendijke (Zld.) werkt samen met drie andere akkerbouwbedrijven in Schouwen Agro VOF. Het totale bouwplan is 300 hectare op kleigrond, van 15% tot 45% afslibbaar. Sinds 2010 geeft de overheid met POP3-geld financiële steun aan boeren met een brede weersverzekering. Deze is ingevoerd om schade aan gewassen door extreem weer af te dekken. Bijvoorbeeld hagel, regenval, vorst, storm, droogte, sneeuw, ijzel en brand door blikseminslag. Sinds 2014 is Padmos ook deelnemer aan deze weersverzekering, de andere vennoten zijn later ingestapt. In 2022 hadden ze 60 hectare fritesaardappelen en

10 hectare pootgoed verzekerd tegen schade. Vlas en graszaad was afgedekt tegen stormschade. “We kunnen het ons niet permitteren om hoog salderende gewassen, zoals aardappelen niet te verzekeren tegen bijvoorbeeld droogte of waterschade. Er zit voor een kapitaal in de grond. Bij een misoogst kost dat heel veel geld en dat kan de toekomst van onze akkerbouwbedrijven in gevaar

brengen”, zegt Padmos. “Met de brede weersverzekering slaap ik dan wat beter.”

Steun voor calamiteiten nodig

De Europese Unie heeft in haar GLB de brede weersverzekering voor open teelten (akkerbouw, boomkwekerij, vollegrondsgroente-, bollen-, sier- en fruitteelt) ingevoerd. De brede weersverzekering sluit aan bij de behoefte aan betaalbare voorzieningen voor inkomensbehoud bij catastrofes. “Een brede weersverzekering is onmisbaar, maar die is met €500 per hectare niet goedkoop. Als je 70 hectare wilt afdekken, kost dat €35.000. In 2022 was de subsidie

“Misoogsten door extreem weer kan leiden tot faillissementen van boerenbedrijven, daarom is een brede weersverzekering noodzakelijk.”

op de premie 54,5%. Dan betalen we €15.925. Dat verlaagt de kosten hiervan behoorlijk en dat is nodig om het betaalbaar te houden.” De verzekering betaalt uit als de schade minimaal 20% van de gemiddelde jaarproductie van dat gewas op dat perceel is. “Om het jaar is er wel wat aan de hand, soms met kleine schade en soms hebben we grotere verliezen. In 2018 was er schade door droogte en in 2020 hadden we rotte aardappels door nattigheid. In die jaren maakten we aanspraak op de verzekering. Met de uitbetaling van de schade halen we net de betaalde premies terug”, zegt Padmos. “De kostprijs van de teelt van gewassen stijgt en dat vergroot onze risico’s. De verzekerde bedragen gaan omhoog, net als de premies. En er doen steeds meer boeren mee aan de brede weersverzekering. Het is daarom goed als er in het nieuwe GLB hiervoor meer budget komt.”

Tonco Padmos

Hypermoderne duurzame hortensia-kwekerij zonder gasaansluiting

Bartjan Kolk

Tekst: Janet Beekman, Boerentaal

In 2020 liet Ko Kolk Hortensia een duurzame kas bouwen op een nieuwe locatie voor de teelt van snijhortensia's. "Dankzij de POP3-verplaatsingssubsidie konden we ook een slag slaan in verduurzaming", vertelt eigenaar Bartjan Kolk.

Vanwege ontwikkeling van de nieuwe woonwijk De Scheg in Amstelveen (N.H.) moest familie Kolk haar kwekerij voor de teelt en veredeling van snijhortensia's verplaatsen. "In 2019 kochten we een bedrijfskavel van 7,5 hectare groot aan de Meerlandenweg in Amstelveen in het glasconcentratiegebied Noorder Legmeerpolder. Dit is ongeveer 4 kilometer van onze oude locatie vandaan", vertelt Bartjan Kolk. Op de nieuwe stek is een hypermoderne kas gebouwd met

een teeltoppervlakte van 3 hectare. “In 2020 konden we gebruik maken van een POP3-verplaatsingssubsidie. Dat gaf ons de financiële ruimte om te investeren in een duurzame kwekerij.” De nieuwe kas heeft geen gasaansluiting en is daarmee voorbereid op de toekomst. “We streven naar een hoge mate van zelfvoorziening in energie. Zonder subsidie lag een keuze voor aankoop van een bestaande kwekerij meer voor de hand. Met de subsidie konden wij een nieuwe en duurzame kwekerij realiseren.”

Warmte-koude-opslag in de bodem

Kolk heeft een ingenieus systeem van warmte-koude-opslag in de bodem. “De vorige eigenaar van de kas die er stond had dit systeem al. Wij hebben dat nog duurzamer gemaakt. Onder andere met luchtbehandelingskasten en een warmtepomp.” De warmte die in de zomer in de kaslucht zit, wordt opgeslagen in de bodem, 130 meter onder het perceel. In de winter is deze opgeslagen warmte te benutten voor verwarming van de kas. In de zomer is koeling mogelijk door oppompen van koel water uit de bodem.

“Met de luchtbehandeling ontvochtigen wij de kas, dat is goed voor de teelt en daardoor is minder energie nodig om de kas te verwarmen.” Een groot deel van de benodigde stroom wekt Kolk zelf op met zonnepanelen.

“Zonder subsidie was het de vraag of we hadden gekozen voor duurzame nieuwbouw en fossielvrij telen”

De totale investering in de nieuwe kas was € 3,5 miljoen met 20% verplaatsingssubsidie. “Dat was € 700.000 waarmee we konden investeren in fossielvrij telen. Hierbij dragen we bij aan Europese milieudoelen, zoals vermindering van de CO₂-uitstoot. We zitten ook dicht bij de bloemenveiling in Aalsmeer. Dat beperkt transportbewegingen en dat is goed voor het milieu en voor onze portemonnee.”

Op de nieuwe locatie heeft Kolk de ruimte om te verdubbelen tot 6 hectare. “Alle voorzieningen, zoals voldoende capaciteit in wateropslag, zijn hiervoor al aanwezig. Alles op één locatie is de grootste besparing voor een kwekerij en het geeft ons overzicht om de kwekerij goed te managen.”

Cono-stal is vriendelijk voor dier, milieu en omgeving

Tekst: Janet Beekman, Boerentaal

Een architectonisch hoogstandje, een energiepositief melkveebedrijf en een zeer lage stikstofuitstoot. Dat heeft familie Schilder in Spierdijk (N.H.) bereikt met de bouw van haar innovatieve Cono-stal.

De melkveehouders André en Jolanda Schilder in Spierdijk en bedrijfsopvolger Stan wilden graag een stal bouwen voor de toekomst. En dat is gelukt, onder andere met 40% POP3-subsidie op de investering in de nieuwe duurzame stal en in een mono-vergister. “We vinden een positieve uitstraling van de melkveehouderij belangrijk, net als duurzaam werken en maatschappelijke betrokkenheid”, vertelt André Schilder. Naast melkvee is er ook een boerderijwinkel, een ontvangstruimte en een zorgtak op het melkveebedrijf. “Deelnemers van de zorgboerderij krijgen begeleiding voor verdere stappen in de maatschappij. Daarvoor gebruiken we ook onze multifunctionele ontvangstruimte

boven de stal, waarin we ook groepen voor boerderijeducatie ontvangen.”

Landschappelijke inpassing

“We hebben voor de bouw van de stal duurzame materialen gebruikt, zoals houten spanten en gordingen uit herbebobbingsprojecten voor het dak”, vertelt Schilder. “Hout geleidt geen stroom en voorkomt straling, wat het koecomfort ten goede komt.” Het gebruik van hout

en het unieke stalontwerp zorgen voor goede landschappelijke inpassing. Schilder won met haar stal de tweede prijs voor het mooiste bedrijfsgebouw van West-Friesland. Deze Cono-stal is ontworpen naar voorbeeld van de kaasmakerij van zuivelafnemer Cono Kaasmakers in de Beemster. Het past bij de kwaliteits- en duurzaamheidsambities van de vooruitstrevende zuivelverwerker. De stal is ingericht volgens de eisen van de Maatlat Duurzame Veehouderij. Dat betekent veel licht, lucht en ruimte voor de koeien en de hoogste normen voor dierenwelzijn.

“We vinden een positieve uitstraling van de melkveehouderij belangrijk, net als duurzaam werken en maatschappelijke betrokkenheid.”

Energiepositief bedrijf

Het direct afvoeren van verse mest vermindert het broeikasgas methaan in de stal. “Er ligt een dichte emissiearme welzijnsvloer in de stal. Door directe scheiding van mest en urine gaat de uitstoot van ammoniak met de helft omlaag. Omdat we minder methaan en ammoniak uitstoten, verlagen we CO₂-voetafdruk en dragen we bij aan verlaging van opwarming van de aarde.” Schilder heeft ook geïnvesteerd in zonnepanelen en een mono-mestvergister en produceert daarmee vijf tot zes zoveel energie als ze zelf verbruikt. “Dagverse mest gaat via een verzamelkelder direct naar een verwarmde silo, waarbij het vrijgekomen methaan twee gasmotoren voedt. Die genereren stroom en warmte tot ruim tachtig graden. Deze energie gebruiken we op de boerderij en de warmte wordt benut in de naastgelegen woonwijk. Het overschot aan elektriciteit leveren we terug aan het net. Via groencertificaten gebruikt Cono deze energie in haar kaasmakerij. Een mooie kringloop”, vindt Schilder.

André Schilder

Al otters gespot in nieuwe ecologische verbindingszone Westerbroek

Tekst: Corianne Roza, Rozatekst

Een nieuw stuk natuur bij Westerbroek is het sluitstuk in de ecologische verbinding tussen het Groningse natuurgebied 't Roegwold en het Zuidlaardermeer, zo'n twintig kilometer zuidelijker op de grens van Groningen en Drenthe. De grondverzetwerkers hadden de hielen nog niet gelicht of de eerste otters werden al gespot.

Natuur genoeg in Groningen en Drenthe. Maar rond Westerbroek waren het losse gebieden onder meer doorsneden door provinciale en rijkswegen. In 2018 en 2019 zorgden faunapassages onder een aantal grote wegen er al voor dat dieren zich veilig kunnen verplaatsen tussen het Zuidlaardermeer en het laagveenmoeras bij Westerbroek.

Christina Schipper

De natuurzone ten noordoosten van Westerbroek, aangelegd in 2021 en 2022, verbindt het laagveenmoeras nu met natuurgebied 't Roegwold. De ecologische verbindingszone is een langgerekt gebied van 92 hectare met een slenk, bestaand uit waterpartijen met enige beplanting om te schuilen. Europese subsidie voor plattelandsontwikkeling maakte de aanleg mogelijk.

Marter en ringslang

“Dieren kunnen nu ongestoord en veilig door het gebied foerageren. Otters hebben profijt van de nieuw gegraven verbinding. We zagen al tijdens de aanleg ottersporen. Maar ook marters, bunzings en kleinere zoogdieren als woelmuizen kunnen zich verder verplaatsen. Het is grotendeels een waterverbinding, waardoor bijvoorbeeld kikkers en ringslangen ook een groter leefgebied krijgen”, vertelt Christina Schipper, van Prolander, het bureau dat zorgde voor de aanleg van de ecologische verbinding.

Veenborg

Prolander verzamelde het land voor de verbindingszone door aankopen, kavelruil en door partijen slim te integreren in de herinrichting. Christina: “Een spannend proces. De laatste kavel die we nodig hadden, hoorde bij een huisjespark. Die grond is uiteindelijk ook aangekocht. Dit hebben we kunnen doen door in de ruil de aanleg van een wandelpad te betrekken, dat uitkomt op een uitkijktoren.”

“Dieren kunnen nu ongestoord en veilig door het gebied foerageren”

Van de grond die is weggegraven voor de slenk, is een grondwal gemaakt langs de A7. Ook is de historie in het gebied verwerkt. Het landschapsontwerp is geïnspireerd op de oude veenborgen (buitenplaatsen) en het verkavelingspatroon waar petgaten

(turfwinningengebieden) van oudsher onderdeel van waren. Een verhoging in het landschap symboliseert de veenborg. Prolander liet beuken op de verhoging planten. Straks markeren de statige bomen het voormalige landhuis.

Dorpsommetjes

“We doen het voor de biodiversiteit, maar ook voor de mensen in de omgeving”, zegt Christina. “Grote bijeenkomsten met de buurt waren niet mogelijk. Daarom stonden we met broodjes worst in het veld en spraken daar met kleine groepen. Vaak heb je een vast dorpsommetje. Dat was hier ook het geval. Samen met de bewoners hebben we drie nieuwe ommetjes uitgestippeld. Samen met het recreatieschap hebben we een nieuwe fiets- en wandelroutekaart gemaakt van het gebied 't Roegwold, Westerbroek en Scharmerplas. Ik ben er trots op dat we én de omwonenden en boeren tevreden hebben gesteld én de natuur hebben geholpen.”

Flevoland verduurzaamt oevers in rap tempo

Tekst: Corianne Roza, Rozatekst

Schoner water, meer waterberging en meer biodiversiteit is het resultaat van het project ‘Versnelling aanleg duurzame oevers 2017-2021’ in provincie Flevoland, het werkgebied van waterschap Zuiderzeeland. En het onderhoud is nog goedkoper ook.

De muurtjes van houten palen tussen sloot en akker, dik in de creosootolie, zijn van lieverlee versleten. Waterschap Zuiderzeeland vervangt ze door natuurvriendelijker alternatieven, die de waterkwaliteit niet schaden.

Duurzame oevers zijn dus geen nieuw fenomeen in de polder. Maar met hulp van € 4,5 miljoen POP-subsidie heeft het waterschap de vervanging versneld. Totaalkosten van het project: € 10 miljoen.

Doel 2027 al gehaald

Zuiderzeeland legde tussen 2017 en 2021 oevers aan met aan weerszijden van de watergangen 2 tot 2,5 meter grond die zo’n dertig centimeter afloopt. Onder

water afgestopt met een onbehandeld tenen scherm. Doordat de nieuwe beschoeiing onder water ligt, gaat hij langer mee. Dat scheelt op den duur kosten.

‘We hebben op deze manier 104 kilometer oevers aangelegd. Van de watergangen die het waterschap in Flevoland onderhoudt, heeft veertig procent nu duurzame, moerassige oevers’, vertelt Teun Molenaar van waterschap Zuiderzeeland. Bijzonder is dat het waterschap daarmee een doel voor 2027 voor de Kaderrichtlijn Water al heeft gehaald.

Meer plantensoorten

Op de flauwe hellingen gedijen riet en moerasplanten. “Vroeger was de polder helemaal strak en kaal in de winter. Nu zie je verschillende landschapsbeelden ontstaan. Er komen op geleidelijk aflopende oevers 66 procent meer soorten oever- en waterplanten voor dan bij de traditionele steile oevers. Dat gaat ook meer fauna opleveren”, zegt Teun.

“Als je de taal van de boeren spreekt en een redelijke vergoeding geeft, krijg je goodwill”

“Daar komt bij dat deze oevers beter zijn voor de waterkwaliteit. Het extra riet heeft

een zuiverende werking. En het creosoot is natuurlijk weg.”

Hoosbuien bergen

De bredere tochten, vaarten en sloten kunnen meer water bergen. Waterbeheer in de polder is een kwestie van pompen of niet pompen. “Om brak kwelwater tegen te gaan, houden we de waterstand in de zomer hoger. Als we veel regen verwachten, bemalen we alvast in het vooruit. Alleen onverwachte piekbuien kunnen we niet voor zijn. Daarom is meer waterbuffering gunstig”, legt Teun uit.

Grond van boeren

Om de duurzame oevers aan te leggen, kocht het waterschap grond van boeren. Dat stuitte op weinig weerstand. “Het waterschapsbestuur heeft capaciteit vrijgemaakt om met de boeren in gesprek te gaan. Als je de taal van de boer spreekt en een redelijke vergoeding geeft - voor het land, voor gedeelde inkomsten en eventuele schade nu en in de toekomst - dan krijg je goodwill”, verklaart Teun.

Coöperatie Natuurrijk Limburg bereikt meer biodiversiteit op boerenland

Rik Scheurs en Harm Kossen

Tekst: Janet Beekman, Boerentaal

Goed overleg tussen boeren en ecologen is een belangrijke basis voor realisatie van natuurwaarden op agrarische gronden. “Als er begrip is waar welk beheer het beste past, creëert dat draagvlak en dat werkt”, zegt Harm Kossen, coördinator van Natuurrijk Limburg.

Op het afwisselende boerenland van Limburg boekte coöperatie Natuurrijk Limburg de afgelopen zes jaar successen in agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb). De coöperatie heeft 1.300 enthousiaste deelnemers, zowel boeren als particuliere grondeigenaren. “Omdat we als groot en efficiënt collectief POP3-subsidie krijgen, kunnen we deelnemers aan de ANLb-regeling professionele begeleiding bieden. En een

vergoeding voor uitvoering van natuur- en landschapsbeheer op agrarische gronden”, vertelt Harm Kossen, coördinator van Natuurrijk Limburg. Het doel van de coöperatie is leefgebieden creëren waarmee de gewenste soortenrijkdom terugkeert. “Het is erg belangrijk om een goede balans te vinden tussen de economie van een agrarisch bedrijf en een rijke functionele biodiversiteit”, stelt Kossen. “De afgelopen jaren is de habitatkwaliteit op boerenland van deelnemers verbeterd. We zien een toename in soorten, zoals patrijs, grauwe klauwier en zangvogels, als geelgors en groenling.”

Bottum up geeft vertrouwen

De uitvoering van ANLb in Limburg is succesvol. Onder andere omdat de coöperatie nadrukkelijk van onderaf werkt in nauwe samenwerking met de deelnemers. “Praten met landeigenaren over waar welk beheer het beste past en waarom dat zo is, is heel belangrijk. De focus ligt dan ook sterk op kennisuitwisseling in het veld, op individuele bedrijven en via

“Het streven is agrarisch natuur- en landschapsbeheer integreren in de bedrijfsvoering tot natuurinclusieve landbouw”

veldbijeenkomsten. Medewerkers van ons hebben ecologische kennis, maar weten ook wat er speelt op boerenbedrijven. De deelnemers hebben specifieke kennis van hun bedrijf en hun grond. Als je die kennis samenbrengt, geeft dat vertrouwen en boek je meer vooruitgang dan doelen van bovenaf opleggen.” De aanpak van Natuurrijk Limburg, die de dialoog aangaat met boeren over biodiversiteit op hun gronden is vrij uniek. “Aan de andere kant weten we ook van natuurorganisaties wat wel en niet mogelijk is op boerenland. Al deze kennis zorgt voor draagvlak en draagt zeker bij aan natuurwinst.” Volgens Kossen zorgt zichtbaar succes in soortenrijkdom ook voor intrinsieke motivatie bij deelnemers om de transitie naar natuurinclusieve landbouw te maken. “Het is belangrijk dat de uitvoering van de ANLb-regeling op blijvende financiële

steun kan rekenen, ook in het nieuwe GLB”, zegt Kossen. Want hij is ervan overtuigd dat zonder ANLb sommige habitatrichtlijnsoorten in Limburg, zoals grutto en hamster, al waren uitgestorven. “En andere soorten zoals kamsalamander, patrijs, geelgors, das en de blauwe kiekendief zouden dan veel zeldzamer zijn geweest.”

Meer dan een wikipip, dankzij Zeeuwse moeders

Tekst: Corianne Roza, Rozatekst

Er moet toch meer te beleven zijn dan deze saaie speeltoestellen op een troosteloos veldje bedacht een stel moeders uit het Zeeuwse Scherpenisse in oktober 2017. Inmiddels heeft het dorp een natuurspeeltuin waar zelfs peuterspeelzalen en scholen uit omliggende dorpen op af komen. “Het is veel meer dan een speeltuin. De Speelkrael verbindt het dorp.”

“We waren gewoon een groep energieke moeders die een leuke speelplek voor hun kinderen wilden. De gemeente had het geld hiervoor niet, maar wilde ons wel helpen het zelf te regelen. Niemand van ons had kaas gegeten van veiligheidseisen, juridische voorschriften of financieringsvoorwaarden. We begonnen gewoon maar met speeltuinontwerpen googelen, richtten een vereniging op, wierven sponsors, fondsen en vrijwilligers. Jaren werk, maar in juni 2022 is de speeltuin geopend”, vertelt een tevreden Joline Jansen, voorzitter van vereniging De Speelkrael.

Gratis hulp en fondsen

Als ze opsomt wie hielpen om De Speelkrael te realiseren, is ze niet te stuiten. Een greep: vrijwel de complete beplanting is gratis, dankzij stekken van mensen uit het dorp. Printen mocht bij verschillende bedrijven en veel bedrijven sponsorden een speeltoestel. Een schaaftafel kregen ze dankzij de schaaftenvereniging.

Een stuk of tien fondsen honoreerden een financiële aanvraag. De Speelkrael won de ANWB-prijs voor beste maatschappelijke project in Zeeland à € 10.000. En er kwam ook € 52.000 via LEADER, voor de helft Europees geld, voor de helft van

de gemeente Tholen. Joline: “LEADER-subsidie aanvragen, is voor een groep vrijwilligers zoals wij een verschrikkelijk traject; je moet je verdiepen in een duimendik handboek en doordat we een regeltje over het hoofd zagen, moeten we € 8.000 terugbetalen.”

Meer dan speeltuin

Het saaie veldje van toen is omgetoverd tot een avontuurlijk speelterrein. Daarnaast zijn er wandelpaden, een bloementuin, een moestuin en een bosje waar grotere kinderen kunnen rausen. Op het terrein staat een kiosk, de Buurtkrael, om iets te eten of drinken. Er zijn activiteiten voor kinderen, maar ook voor ouderen; vaak doen er wel veertig mee. De bijna 150 actieve vrijwilligers runnen álles. Bij het groenonderhoud helpen daarnaast mensen met een beperking.

“De Speelkrael verbindt het dorp”

“De tuin is het hele jaar open en voor iedereen. Je kunt hier meer dan alleen spelen”, zegt bestuurslid Nelia van den Berg. “Zo onderhoudt een vrouw uit de buurt de moestuin en vertelt kinderen die haar helpen over groenten kweken. Zij is zo minder alleen, kan haar kennis delen en de kinderen zijn lekker bezig en leren wat.”

Joline vult aan: “Een aantal vrijwilligers is bovendien Zorgkrael gestart; burenzorg. Ze brengen bijvoorbeeld een alleenstaande dorpsgenoot naar het ziekenhuis of koken voor een gezin in nood. De Speelkrael blijkt nu al veel meer te zijn dan een speeltuin, het zorgt voor verbinding in het dorp en is een ontmoetingsplek.”

Nelia van den Berg en
Joline Jansen

Beleef het verheffingsverhaal van de proefkoloniën in Drenthe

Tekst: Karin van Hoogstraten, Zinnige Zinnen

Zien, beleven en verwonderen: dat is wat Museum de Proefkolonie in het Drentse Frederiksoord beoogt. Bezoekers gaan tweehonderd jaar terug in de tijd. Ze ruiken de armoede, volgen vijf kolonistengezinnen en ontdekken wat er terechtkomt van de ambities van Johannes van den Bosch om armen uit de steden te verheffen.

Voordat Minne Wiersma zes jaar geleden directeur werd van de Maatschappij van Weldadigheid, had hij nog nooit gehoord over de Koloniën. Hij bekent het met enige schaamte. “Dit geldt voor veel Nederlanders. Het illustreert dat we dit bijzondere verhaal veel vaker moeten vertellen.”

Minne Wiersma

Arbeid zou verheffen

Dat verhaal begint met de sociaal bewogen Van den Bosch, vertrouweling van Koning Willem I. “Zijn plan was super-innovatief. Toen Napoleon in 1818 wegtrok, bleef Nederland in armoede achter. Eén op de drie gezinnen leefde op straat. Van den Bosch geloofde dat niet liefdadigheid, maar arbeid hen zou verheffen. Frederiksoord was de eerste van zeven koloniën die hij stichtte. De regels waren strikt, maar gezinnen konden rekenen op werk, onderdak, onderwijs en zorg. De basis van onze verzorgingsstaat ligt in Frederiksoord.”

Multimediale tijdreis

Het nieuwe museum deelt sinds 2019 dit verhaal via een multimediale tijdreis. “Alle zintuigen worden geprikkeld. We laten de bezoekers eerst de achterbuurten van Amsterdam beleven. In de grote filmzaal volgen zij de ervaringen van vijf gezinnen, met alle dilemma’s die erbij horen. De reis eindigt in de expositieruimte waar we jong en oud uitdagen het leven in de kolonie zelf te ervaren.”

De kosten waren maar liefst vijf miljoen euro, vooral opgebracht door de stichting en de provincie Drenthe, maar ook door vele organisaties en fondsen. “De LEADER-subsidie was één van de eerste die we kregen toegekend. Daardoor kwamen andere organisaties over de brug.”

“De basis van onze verzorgingsstaat ligt in Frederiksoord”

Unesco Werelderfgoed

Het museum krijgt louter positieve reviews, de bezoekersaantallen blijven groeien. “Het aantal toeristen in deze regio is in de afgelopen jaren met vierhonderd procent gegroeid, zeker sinds de Koloniën van Weldadigheid in 2021 de Werelderfgoedstatus van Unesco hebben verkregen. We hebben de fiets- en wandelpaden opgeknapt en gaan het museum en het hotel fors uitbreiden.” Niet alleen in het museum, maar ook daarbuiten kunnen bezoekers de Koloniën

beleven via infopanelen met QR-codes. Bijzonder is de luistertocht, ingesproken door Philip Freriks, nazaat van een kolonist. “Ik ben verder zeer trots dat de Koloniën in 2023 zijn opgenomen in de Canon van Nederland. Zo kennen steeds meer Nederlanders dit unieke verhaal.”

Natuurlijk Heel Leuk brengt natuur bij de mensen

Tekst: Corianne Roza, Rozatekst

“Planten zijn mágisch!”, constateerde een kind in de buurtmoestuin toen zij een tomaat aan een zelfgezaaide plant zag groeien. Natuurlijk Heel Leuk helpt natuur dichterbij te brengen op verschillende plekken in de gemeente Wijk bij Duurstede. “Het doet mensen deugd om omringd te zijn door natuurlijke materialen, eetbare natuur en groen.”

Toen gemeente Wijk bij Duurstede een legaat te verdelen had met als voorwaarde “bestemd voor natuurlijk buitenspelen”, leverden Nancy Rietveld en haar twee collega’s van Natuurlijk Heel Leuk een ambitieus plan in. Het gemeentelijke legaatsgeld mocht meetellen als cofinanciering voor Europese LEADER-subsidie.

Nu creëren ze op zeven plekken in de drie kernen van Wijk bij Duurstede natuurlijke speel- en groenplekken. “Die verbinden we per kern met elkaar via groene routes met ‘natuurlijke speelaanleidingen’, zoals

dat in jargon heet, zodat onderweg ook wat te klauteren of te spelen valt.”

Waterroutes en picknicks

De eerste natuurlijke speelplek kwam in het centrale stadspark van Wijk bij Duurstede, in 2021. Een waterpomp en een stroom met keien en zand vulden de bestaande speeltuin aan. “Zelfs jonge tieners vinden het leuk om hier routes voor het water te maken met geultjes en dammetjes. Maar er komen ook veel baby’s en peuters met hun (groot) ouders. Soms zijn ouders stomverbaasd dat hun kind graag met modder kliepert, sommigen doen gezellig mee.”

Het volgende project, uit 2022, was een buurtmoestuin in een flatwijk van Wijk bij Duurstede. “De gemeente, welzijnsorganisaties en woningcorporaties wilden de buurt voor

*“Soms zijn ouders
stomverbaasd dat hun
kind graag met modder
kliepert”*

de bewoners aantrekkelijker maken met een groene ontmoetingsplek. Elke vrijdagmiddag helpen veel kinderen ons met moestuinieren. Ook steeds meer volwassenen trouwens. We zien er op andere dagen ook kinderen en gezinnen picknicken. We zijn klein begonnen, met een pergola, fruitkisten om groenten en

fruit in te kweken en moestuinlessen. Dit jaar komen er fruitbomen en -struiken om zelf van te plukken.”

Vergroening gaat door

In 2023 wil Natuurlijk Heel Leuk alle zeven projecten liefst hebben afgerond. “We sluiten aan bij wat er al is, zoals een voetbalveld, speeltuin of openbaar groen, maar voegen natuurlijke speelelementen toe – denk aan touwen, boomstammen, water, klimstenen, zand. Bovendien komt er altijd groen waarvan je kunt eten, zoals fruitbomen en bessenstruiken.” Natuurlijk Heel Leuk onderhoudt alle projecten, samen met onder meer buurtbewoners, vrijwilligers, kinderen en mensen die wat meer begeleiding nodig hebben.

Nancy: “Het mooie is, de vergroening gaat door. We hebben dankzij dit project nieuwe opdrachten gekregen om sociale projecten, groene schoolpleinen en speelplekken of natuureducatie te realiseren.”

Naast speelplekken creëert Natuurlijk Heel Leuk binnen het LEADER-project een Wijks Voedselbos en een werkplek in een verbouwde hooiberg. Petra Ekhardt, Barry Blommestein, Nancy Rietveld

De Ferbining: bruisend knooppunt op het platteland

Tekst: Karin van Hoogstraten, Zinnige Zinnen

Martina Tolsma en Gooitzen Hager

Hoe goed kun je een naam kiezen? Stationsrestaurant De Ferbining in het Friese Feanwâlden (Veenwouden) is zóveel meer dan een knooppunt van forensen. Jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt voelen dat zij deel uitmaken van de maatschappij. Alleenstaande ouderen uit het dorp komen er graag voor een praatje en een kopje koffie. Lokale ondernemers leveren er hun streekproducten. Toeristen verkennen het prachtige achterland 'De Friese Wouden' op hun gehuurde e-bike. Door al deze verbindingen is het Friese dorp levendiger dan ooit.

Het avontuur begon met de droom van Martina Tolsma. "Ik werkte jaren in het speciaal onderwijs, waar we jongeren van alles leerden. Toch zeiden zij regelmatig: "Wij horen er niet helemaal bij". Dat

raakte me. Daarom wilden mijn man en ik een sociale onderneming beginnen om iets voor hen te betekenen.”

Verwaarloosd

Voor Martina en haar man Gooitzen Hager, die beveiligers waren, was het een lange zoektocht naar een locatie om die droom te verwezenlijken. “Het werd de oude stationsrestaurant, 150 meter van ons huis. Verwaarloosd, maar met veel mogelijkheden”, vertelt Gooitzen. Deze plek was vooral zo aantrekkelijk, omdat Feanwâlden als hoofdtussenstation was gekozen om snel naar Groningen en Leeuwarden te reizen. De gemeente, NS en Prorail investeerden in parkeergelegenheid en in een prachtig park tussen het dorp en het station.

Geïsoleerd met Iisdodde

Het plan voor een koffie-lunchroom van Martina en Gooitzen paste daar perfect bij. Toen zij met hun idee bij de gemeente kwamen, was die direct enthousiast. Er was zelfs EU-subsidie mogelijk. “We hebben het pand duurzaam en streekgebonden opgeknapt. Als eerste

in Nederland is ons pand geïsoleerd met lokaal geteelde Iisdodde”, vertelt Gooitzen.

Pictogrammen op de kassa

Sinds juli 2021 draait de Ferbining op volle toeren. Martina: “We bieden werk aan acht jongvolwassenen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Ze hebben zelf de regie over hun werk. Dat is maatwerk.

“Voor het eerst ben ik gelukkig”, zei een van onze medewerkers’

De een moet meer zelfvertrouwen krijgen, de ander heeft materialen of middelen nodig. Zo hebben we een serveerkaar voor een medewerker, van wie maar één arm functioneert. En wij werken met duidelijke pictogrammen op de kassa en in de keuken.”

Die aanpak slaagt. “Onze medewerkers zijn zeer betrokken. Eén meisje zei tegen mij: ‘Ik ben voor de eerste keer in mijn

leven echt gelukkig.’ Dat is fantastisch”, vertelt Martina.

Kerstbingo en Fryske avond

De Ferbining fungeert bovendien als ontmoetingsplek voor het dorp. De medewerkers organiseerden een kerstbingo en een Italiaanse, Franse en Fryske avond. Ouderen uit het nabijgelegen verzorgingshuis vierten er hun verjaardag. Gooitzen: “Het dorp is zoveel levendiger geworden. Een mooie erkenning is de verkiezing tot de leukste koffiezaak van Friesland in 2022.”

In het Clemenspark komt het rijke verleden weer tot bloei

Tekst: Karin van Hoogstraten, Zinnige Zinnen

Het Clemenspark in het Limburgse Brunssum, op de grens van Beekdaelen, is weer wat het altijd is geweest: een ontmoetings- en bezinningsplek. In de Romeinse tijd liep langs deze plek de Via Traiana, in de Middeleeuwen was er een productiecentrum van aardewerk en rond 1900 verrees er een kloostercomplex. Nu is er een prachtig park met een boomgaard, kikkerpoel en kloostertuinen.

Peter Kleuters (71 jaar) voelt zich nauw verbonden met deze plek. “Ik maakte als misdienaar het rijke roomse leven en de bloeitijd van het klooster nog mee. Maar ik zag ook het verval. Het klooster liep leeg en werd na een brand afgebroken. Daarna verwilderde het terrein, omdat de koper failliet ging.”

Handen ineengeslagen

Dat ging hem en veel buurtgenoten aan het hart. Al eerder waren zij de drijvende kracht achter de restauratie van het witte Middeleeuwse kerkje op het Clemensdomein. “We hebben de handen ineengeslagen. Samen kwamen we tot

het idee voor het Clemenspark, waar bezinnen en ontmoeten centraal staan.” Ze werkten samen met vele partners, onder meer gemeenten, de provincie en heemkundeverenigingen. Een LEADER-subsidie maakte de uitvoering mogelijk.

“Het park toont de voetsporen uit het verleden in het groen”

Boom adopteren

Het park toont nu de voetsporen uit het verleden in het groen, zo legt Kleuters uit.

“Taxushagen staan op de plaats van de oude kloostermuren. Een lichtkunstwerk toont de contouren van het klooster. De boomgaard - levensbongerd genaamd - biedt donateurs de mogelijkheid om een boom te adopteren: van appel- tot amandelbomen. Op de plek van de oude kloostertuinen zijn allerhande perken met vergeten groenten, geneeskrachtige kruiden, bijbelplanten en nog veel meer. Het onderhoud gebeurt door vrijwilligers, mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en cliënten van de Mutsaersstichting.”

Onderdeel van fiets- en wandelroutes

Kleuters, die vroeger biologieleeraar was, is zeer gemotiveerd om zowel het culturele verleden als de rijkdom van de natuur over te brengen. “Met educatie willen we bezoekers - en zeker jongeren - bewust maken hoe waardevol hun

eigen omgeving is. Daarbij helpen de informatieborden met QR-codes en een audio- en mediatour. Zo brengen we het rijke verleden tot leven.”

Het Clemenspark is ook onderdeel van fiets- en wandelroutes, waaronder de Beekdaelenroute. “Op de bankjes kunnen bezoekers genieten van het groen, inspiratie opdoen en zich bezinnen, precies waar deze plek altijd voor was bedoeld.”

Schevichoven: stimulans voor regeneratieve landbouw

Tekst: Janet Beekman, Boerentaal

Boerderij Schevichoven van Maarten en Eliëtte van Dam in Leersum staat model voor transitie naar regeneratieve en duurzame landbouw. “We willen meer boeren inspireren om hiermee aan de slag te gaan”, zegt projectleider Jeroen Plesman.

De boerderij Schevichoven is een vier eeuwen oude buitenplaats in Leersum. In 2015 kochten Maarten en Eliëtte van Dam het bedrijf en eind 2020 begonnen ze op twee hectare grond met het herstel van de bodem en biodiversiteit. Er is nu zes hectare regeneratieve landbouw, aangelegd op basis van permacultuur en agroforestry. De biodiversiteit aan gewassen is groot, 75 soorten en rassen, geplant in rijen voor een efficiënt beheer en oogst. Regeneratieve landbouw gebruikt natuurlijke hulpbronnen. Basisprincipes zijn: minimaliseren van

Eliëtte van Dam en Jeroen Plesman

bodemverstoring, geen chemie gebruiken en biodiversiteit herstellen door veel verschillende gewassen te verbouwen. De grond is doorlopend bedekt met gewassen voor herstel van het bodemleven. “Je creëert een gesloten kringloopsysteem, waarin de natuur in haar kracht wordt gezet en dat verbetert het bodemleven en herstelt de biodiversiteit”, zegt Jeroen Plesman, projectleider van het programma kennisdeling regeneratieve landbouw. “Wij willen agrarische ondernemers stimuleren om de ‘Schevic-methode’ op hun eigen bedrijf toe te passen. Ons doel is zo’n 5.000 hectare grond in transitie in 2030 en 100.000 hectare regeneratieve landbouw in 2040.”

Programma Kennisdeling regeneratieve landbouw

Het 3-jarige programma Kennisdeling regeneratieve landbouw kreeg een POP3-subsidie van €165.000 om de transitie naar regeneratieve landbouw te stimuleren. Agrariërs in de provincie Utrecht kunnen deelnemen aan het programma. “Ze maken kennis met regeneratieve landbouw en ze krijgen begeleiding in

de ontwikkeling van een praktisch plan en daadwerkelijke uitvoering daarvan”, vertelt Plesman. Het programma bestaat uit bijeenkomsten, excursies en individuele coaching verdeeld over drie fases. “Via workshops, coaching en demonstraties inspireren we deelnemers aan het programma. En dat werkt, enkele boeren schakelen al om.”

“Via workshops, coaching en demonstraties inspireren we deelnemers aan het programma. En dat werkt, enkele boeren schakelen al om.”

Meerwaarde strategie

Regeneratieve landbouw verlaagt het gebruik van grondstoffen en vermindert emissies van milieubelastende stoffen naar bodem, lucht en grond- en oppervlaktewater. “Onze methode zorgt ook voor kwalitatief hoogwaardige en gezonde voeding, omdat we geen chemische middelen gebruiken. Met nieuwe marktconcepten en verdienmodellen kunnen boeren hun

meerwaarde creëren. Voor de afzet van onze producten maken we elk jaar prijsafspraken met onze afnemers, waaronder lokale horeca. Diverse kruiden gaan naar theeproducent Wilder-Land en aan Boerschappen leveren we producten voor hun maaltijdboxen. “In de huidige markt is regeneratieve landbouw een goed verdienmodel. Ook voor andere boeren.”

Circulaire landbouw combineren met educatie en recreatie

Tekst: Janet Beekman, Boerentaal

Simone Koggel heeft samen met Gerrit-Jan en Annet Mulder een Circulair Roundhouse voor Brandrode Runderen gerealiseerd. De beleving van de kudde in het Vechtdal met de Koe Safari trekt jaarlijks tussen 12.500 en 15.000 bezoekers.

Simone Koggel is eigenaar van Erve Vechtdal in Ommen. Zij biedt met haar Koe Safari een unieke en educatieve plattelandsbeleving. Op haar erf is een Circulair Roundhouse voor Brandrode Runderen met uitkijktoren gebouwd en een belevingscentrum. “Gezond produceren staat centraal, waarbij we landbouw, natuur, recreatie, educatie en streekproducten met elkaar verbinden”, vertelt Simone Koggel. Zij nam in 2018, samen met toenmalige melkveehouders Gerrit-Jan en Annet Mulder, het initiatief voor een nieuwe toekomstbestendige onderneming. “De familie Mulder is gestopt met koeien melken, maar wil wel graag met vee blijven werken. In de nieuwe onderneming kan dat, want het

bestaat uit een grote kudde Brandrode Runderen, educatie, beleving en horeca.” De nieuwe activiteiten dragen bij aan duurzame landbouw en natuur in de regio. De koeien van het zeldzame oeroude Hollandse ras grazen in een natuurgebied aan de Vecht. Voor de bouw van het Roundhouse is een POP3-subsidie verstrekt via het project ‘Circulair Roundhouse, Shelter van de Toekomst’.

Educatie en Koe Safari

Gerrit-Jan verzorgt het vee, Annet bereidt streekgerechten en Simone organiseert de Koe Safari's, tussen april en november. Bezoekers kunnen in een safariwagen de kudde koeien bewonderen. “We vertellen over de bijzonderheden van het Brandrode Rund, de schoonheid van het Vechtdal en hoe de agrarische sector samenwerkt met de natuur.” De koeien en kalveren lopen op bijna 60 hectare natuurground en kiezen vrijwillig of ze in het Roundhouse willen liggen. “In de winterdag en in langdurige natte periodes

“We vertellen over de bijzonderheden van het Brandrode Rund, de schoonheid van het Vechtdal en hoe de agrarische sector samenwerkt met de natuur.”

verblijven tussen de 65 en 75 dieren graag in de hypermoderne shelter. Ze liggen dan droog en comfortabel op een dik pak stro”, zegt Koggel. “We organiseren excursies voor diverse organisaties, scholen en vakantiegangers. Kennis delen over het boerenleven en de natuur vinden wij belangrijk. Daarom werken we samen met Wageningen University & Research en Staatsbosbeheer.”

Duurzame en rendabele onderneming

Het inkomen van de initiatiefnemers komt uit de verkoop van rundvlees, de Koe Safari, verhuur van de prachtige locatie voor cursussen en vergaderingen in combinatie met educatie. “Een deel van het rundvlees komt via de groothandel weer terug naar ons en een deel gaat naar restaurants in Ommen. Het mooie is dat andere lokale ondernemers bij ons concept betrokken zijn via diverse arrangementen. Dat versterkt niet alleen ons verdienmodel, maar ook die van de lokale economie.”

De bodem als basis voor een nieuw teeltsysteem in Groningen

Wouter Zunneberg

Tekst: Karin van Hoogstraten, Zinnige Zinnen

Minder ploegen, minder chemie, minder kunstmest. Het zijn enkele maatregelen waarmee zeven akkerbouwers in de Veenkoloniën van Noordoost-Groningen experimenteren. Onder de noemer regeneratieve landbouw zoeken zij naar een nieuw teeltsysteem waarvan de gezonde bodem de basis vormt. “We zien resultaten, maar het is een lange zoektocht”, legt projectleider Wouter Zunneberg uit.

Jarenlang werkte de bioloog Zunneberg aan technologie om de landbouw te verduurzamen, toen een bevriende akkerbouwer hem in 2015 op het spoor zette mee te denken over een teeltsysteem met de bodem als basis. “Toen ging mijn bodembloed weer koken. Ik denk namelijk dat

regeneratieve landbouw de oplossing is voor maatschappelijke uitdagingen als het opraken van fossiele bronnen, klimaatverandering, schadelijke emissies en slechte verdienmodellen voor boeren.”

Bodem zo goed mogelijk overdragen

Deze akkerbouwer maakt deel uit van een groep voorlopers, die voelen dat het huidige systeem tegen zijn grenzen aanloopt. “Zij zijn gemotiveerd om de bodem, het belangrijkste productiemiddel, zo goed mogelijk over te dragen aan hun kinderen. Waar bedrijven meestal denken in boekjaren, denken boeren in generaties. De motivatie is ook praktisch: minder input betekent lagere kosten. Ze moeten wel iets kunnen verdienen.” Samen richtten zij de stichting Regeneratieve Landbouw Veenkoloniën op. Sinds 2021 ondersteunt Zonneberg hen bij de experimenten. Zij wisselen intensief kennis uit.

Minder inputs, beter bodemleven

Na ruim anderhalf jaar zijn de resultaten al zichtbaar. “Minder chemie inzetten op proefstroken bespaarde tot zestig

procent in die kosten. Die reductie leidde niet tot meer ziekten en plagen. Ook minder kunstmest had niet direct negatieve effecten op de groei. Sturen met bladbemesting op basis van analyse van plantsap helpt om de fotosynthese te maximaliseren. Ondieper bewerken en groen houden van de grond zorgt voor minder verstoring van het bodemleven.”

“Waar bedrijven meestal denken in boekjaren, denken boeren in generaties.”

Lange zoektocht

Toch is bijna twee jaar experimenteren veel te kort, legt Zonneberg uit. “Pas als we meer jaren dit soort maatregelen nemen, kunnen we conclusies trekken. Een regeneratief systeem vergt een lange zoektocht. Het samenspel tussen het bodemleven en planten is namelijk zeer complex. Ook zoeken we nog naar de ideale groenbemester om de bodem in de winter bedekt te houden, nutriënten te vangen en deze door te geven aan volggewassen.”

Het project krijgt daarom zeker een vervolg. “We delen de kennis graag met andere telers en onderwijsinstellingen. De milieu- en financiële baten zijn het grootst als we samen een transitie naar regeneratieve landbouw maken.”

Akker van de toekomst: spagaat tussen ecologie en economie

Tekst: Janet Beekman, Boerentaal

Het project ‘Akker van de toekomst’ in Flevoland beproeft milieuvriendelijke teeltmethoden in de akkerbouw. “Het is nog niet zo eenvoudig, maar we leren wat wel en niet bijdraagt aan ecologie en economie”, zegt Digni van den Dries. “Komend jaar willen we met meer akkerbouwers aan de slag.”

Het project ‘Akker van de toekomst’ streeft naar een zo milieuvriendelijk mogelijk bedrijfssysteem voor de akkerbouw. In evenwicht met natuur, milieu en wensen vanuit de maatschappij. “En niet te vergeten een goed rendement voor de akkerbouwer”, zegt projectleider Digni van den Dries. In 2020 is hiervoor een demoveld van twee hectare in Ens aangelegd. “Er zijn hele duidelijke ecologische doelen gesteld aan het gebruik van energie, gewasbescherming, meststoffen en water. Economisch is het doel geen substantiële verhoging van de kostprijs.”

Onbereden teeltbedden en strokenteelt

In het demoproject is beddenteelt gecombineerd met strokenteelt. Voor innovatieve mechanisatie is een POP3-subsidie verleend. Tot 2022 zijn poot aardappelen, zaaiuien, veldbonen en grasklaver geteeld en rode bieten als modelgewas voor suikerbieten. Dit jaar

komen er tulpen en peen bij. Onbereden teeltbedden verlagen de bodembelasting, zorgen voor meer bodemvocht en bodemleven en betere beworteling van gewassen. Strokenteelt verhoogt de diversiteit op akkers, waardoor ziekten en plagen zich minder snel over het perceel zouden verspreiden. “Na twee jaar zijn we afgestapt van intensieve strokenteelt, waarbij op elk teeltbed een ander gewas groeit. Want muizen en trips deden het hierin juist goed. En late bewerkingen van het ene gewas leiden rond de gewasgrens

“Op termijn kan betaalbare robotisering bijdragen aan een rendabele strokenteelt. Maar zover is het nog niet.”

tot beschadiging van het andere gewas”, vertelt Van den Dries. “Op termijn kan betaalbare robotisering bijdragen aan een rendabele strokenteelt. Maar zover is het nog niet.” In het project zijn de meeste ecologische doelen wel gehaald, maar het inkomen op peil houden, bleek lastig. “In uien hebben trips de opbrengst verlaagd en onkruidbeheersing in uien bleek ook een hoofdpijndossier. Maar opbrengst, gezond en saldo van pootaardappelen waren juist weer goed.”

Kwestie van lange adem

“De robuustheid van een nieuw systeem bewijst zich pas na vele jaren”, zegt Van den Dries. “We sturen in onze doelen nu op het Farm-to-Forkbeleid voor 2030. Dat zijn meer reële doelen, maar wel bovenwettelijke ambities, waarmee telers al voorlopen op toekomstige milieuwetgeving.” Volgens Van den Dries blijft het de kunst om het optimum te vinden tussen wat milieutechnisch en landbouwkundig mogelijk is en wat rendabel is. “Rendement is nodig voor navolging in de praktijk, anders is het niet geslaagd”, zegt de projectleider, die hoopt

dat in 2023 meer akkerbouwers aanhaken. “Want het is belangrijk om op grotere schaal te innoveren.”

Digni van den Dries

Coöperatie Van Onze Grond: afzet in succesvolle korte keten

Tekst: Janet Beekman, Boerentaal

Streekproducten via een zo kort mogelijke keten bij de consument brengen. Dat bereikt coöperatie Van Onze Grond. Er doen 18 boeren en verwerkers en 12 supermarkten (Jumbo, Plus en Spar) aan mee.

De coöperatie Van Onze Grond begon in de zomer van 2021 met de verkoop van streekproducten in 10 supermarkten in de gemeente Deventer. Later is dat uitgebreid naar supermarkten in Apeldoorn, Bathmen, Twello, Lochem en Schalkhaar. De belangstelling van supermarkteigenaren voor regionale producten groeit. De coöperatie was al in 2020 ontstaan uit een samenwerking met supermarkten en producenten met als doel om de afzet van lokale producten te vergroten. “In 2021 heeft de coöperatie in samenwerking met zeven gemeenten in de regio een subsidie aangevraagd voor

Monique Loeters en Martin Binnendijk

professionalisering van de bestaande korte voorzieningsketen”, zegt Monique Loeters van de gemeente Voorst. Zij was penvoerder van de aanvraag namens de Cleantech Regio ofwel het groene gebied in en tussen de stedendriehoek Apeldoorn, Deventer en Zutphen. Deze samenwerking heet nu Regio Stedendriehoek. “We waren blij met de subsidie. Daarmee konden we producenten begeleiden in verdere professionalisering van het assortiment. En ook het merk Van Onze Grond versterken. Onder andere met duurzame verpakkingsmaterialen.”

Consument ziet herkomst product

Streekproducten herkenbaar en dicht bij de inwoners aan de man te brengen, is een doel van de korte keten Van Onze Grond. Net als extra marge voor de boeren in de regio, die zich inspannen om duurzaam te produceren. Het streven is dat gemiddeld 60% van de consumentenprijs ten goede komt aan de producent. Een voorwaarde voor producten met het label ‘Van Onze Grond’ is dat de basisgrondstoffen zoveel mogelijk, maar minimaal voor de helft uit de regio, komt. Dus ook echt Van

Onze Grond. “Regionaal produceren en consumeren met weinig kilometers vinden wij belangrijk. Het scheelt gesleep met producten, er is bewustwording over herkomst van voedsel en de boer weet voor wie hij of zij het doet”, stelt Loeters. Boeren en verwerkers van

“Korte keten zorgt voor eerlijke marges voor producent, logistiek dienstverlener en afnemer met een aantrekkelijke prijs voor de consument.”

agrarische producten werken samen met supermarkteigenaren. “Op die manier groeit het aanbod van agrarische streekproducten onder het regiomerk Van Onze Grond in de supermarkt. Het gaat onder andere om duurzaam geproduceerd varkens- en rundvlees,

zuivel, eieren, aardappels, groente en fruit, fruitsap en planten”, vertelt Loeters. “Een bakker in Apeldoorn bakt brood van graan uit de regio. Het summum van lokaal produceren, verwerken en afzetten. Consumenten in onze regio zien waar hun voedsel vandaan komt en hoe het wordt geproduceerd. Daarvoor is steeds meer interesse.”

Meer wormen, spreuwen en hazen door minder ploegen en stroteelt

Tekst: Karin van Hoogstraten, Zinnige Zinnen

“Iets nieuws proberen, dat houdt me in beweging.” Dat is het credo van Wout Lugtenburg, die samen met zijn vrouw Anneke en hun kinderen Corné en Rosanne de boerderij Hof van Heden in Geervliet runt. Een duurzaam agro-ecosysteem is het doel van het project waaraan hij deelnam, net als zes andere akkerbouwers. De proef met stroteelt is nog geen doorslaand succes, maar gaf hem wel nieuwe inzichten.

Als Wout een schop in zijn grond steekt en de kluit aarde laat zien, wemelt die van de wormen. Het illustreert waarom duurzaam ondernemen hem zo’n goed gevoel geeft. “Ik ben geen milieufreak, maar ik zie gewoon dat minder grondbewerking goed is voor het bodemleven. En dat zorgt weer

voor meer vogels. Spreuwen strijken graag neer op niet-geploegde percelen, op zoek naar insecten en wormen.”

“Omdat er altijd een gewas op het perceel staat, hebben dieren een schuilplek.”

Akkerranden en mechanisch onkruid bestrijden

Minder ploegen, de zogenaamde niet-kerende grondbewerking, doet hij al jaren. Dat geldt ook voor bloeiende akkerranden en het mechanisch bestrijden van onkruid. “Ik wil gewoon minder afhankelijk zijn van bestrijdingsmiddelen en kunstmest. Daarom probeer ik nieuwe dingen uit.”

Voor het vierjarige project testte hij op vier hectare een andere natuur-inclusieve maatregel: de stroteelt. Dat betekent dat hij op het perceel verschillende gewassen naast elkaar teelde, in plaats van een monoteelt.

Lastig bewerken

Lugtenburg vertelt dat hij uien, aardappelen, suikerbieten, tarwe en pompoenen drie jaar in stroken teelde. Elk jaar koos hij voor een andere breedte: 12, 39 en 20 meter. Smalle stroken bieden in theorie het meeste voordeel: daarin verspreiden ziekten zich minder snel. “Met mijn machines is het echter lastig om die stroken te bewerken. Ook de bredere stroken kostten me nog steeds veel extra tijd. Toch ga ik de komende jaren opnieuw een proef doen. De kennis die ik opdoe, deel ik weer met de andere akkerbouwers.”

Twintig soorten pompoenen

Hij merkte dat de strokenteelt zeker positieve effecten heeft op de natuur. “Er staat altijd wat groens op het perceel, zodat fazanten en hazen een schuilplek hebben. Die zie ik daardoor steeds vaker.”

Klanten die hun winkel aan huis bezoeken, vinden het er prachtig uitzien. “De aardappels uit de strokenteelt lopen extra goed. Op de Rotterdamse Oogstmarkt verkopen onze droogbloemen en pompoenen het beste. We telen van die laatste inmiddels wel twintig soorten. Het contact met klanten houdt ons ook in beweging.”

“Er staat altijd wat groens op het perceel, zodat fazanten en hazen een schuilplek hebben. Die zie ik daardoor steeds vaker.”

Wout Lugtenburg

Hergebruik mest en maaisel voor bodemverbetering

Tekst: Janet Beekman, Boerentaal

Paul van Zoggel, Jacob van den Borne en Frank Mijs

Boeren in de Kempen verbeteren de bodem door organische stof in de Kempen te houden. Benutten van de lokale nutriëntenkringloop is goed voor het verdienmodel van de boer. En de biodiversiteit neemt toe.

Het project ‘Circulair data gedreven schakelen hoge zandgronden in de Kempen’ streeft naar benutting van mest- en reststromen uit de Kempen voor voeding van landbouwbodems naar de behoefte van gewassen. “Want dat helpt uitspoeling van nutriënten en bodemuitputting te voorkomen. En het verbetert de bodemvruchtbaarheid”, vertelt projectleider Paul van Zoggel. Veehouders voeren vanwege wetgeving dierlijke mest af en gemeenten en natuurbeheerders maken vaak hoge kosten voor afvoer van maaisel. “Wij willen deze organische stoffen in het

gebied houden voor bemesting van landbouwgrond.” In het project lopen twee deelprojecten, gefinancierd met onder andere POP3-subsidies.

Minder chemie en compost

In het eerste deelproject werken akkerbouwer Jacob van den Borne in Reusel en melkveehouder Frank Mijs-Craens in Bladel samen met Eco Consult en The Weather Makers. “We verbeteren de bodemkwaliteit met het emissiearm toedienen van een hoge kwaliteit dierlijke mest. Want dat versterkt de opbouw van organische stof in de bodem en dat versnelt biodiversiteitsherstel. Met insectensnelwegen als buffer voor ziekten en aanwas voor natuurlijke plaagbestrijding.” Dit past in de visie Boerderij van de Toekomst Zuid-Oostelijk Zandgebied 2030.

Het tweede deelproject is een initiatief van varkenshouder Ben Bruurs in Hilvarenbeek. Hij werkt samen met meer veehouders, Brabants Landschap, Waterschap de Dommel en gemeente Hilvarenbeek. “Het doel is om vijf verschillende reststromen uit veeteelt beschikbaar

te krijgen voor agrariërs en natuur. En hoogwaardige compost uit reststromen van gemeenten, natuurbeheerders en waterschappen en dit betrouwbaar, valide en met certificaten te benutten voor bodemverbetering.”

“Het doel is om vijf verschillende reststromen uit veeteelt beschikbaar te krijgen voor agrariërs en natuur.”

Data bewijs van minder uitspoeling

Van den Borne werkt al meer dan 10 jaar samen met Wageningen UR, HAS Green Academy en toeleveranciers in proeven en onderzoeken op zoek naar de juiste kringloopbalans. Van Zoggel stelt dat de afhankelijkheid van kunstmest en bijbehorende CO₂-emissie een wettelijk probleem is. “De natuur

is de basis voor alle vollegrondsteelten. Chemie was gemak, maar nu steeds vaker de bottleneck. Dit kunnen we alleen veranderen als we aantonen dat we jaarrond ecologisch verantwoord werken. De uitdaging zit in het vastleggen en nakomen van maatwerkafspraken. We laten zien dat sluiten van regionale kringlopen perspectief biedt voor toekomstbestendige landbouw op hoge zandgronden. Dat doen we door slimmer te telen met bodemdata en gewasmonitoring en het verlagen van systeememissies in een werkgebied.”

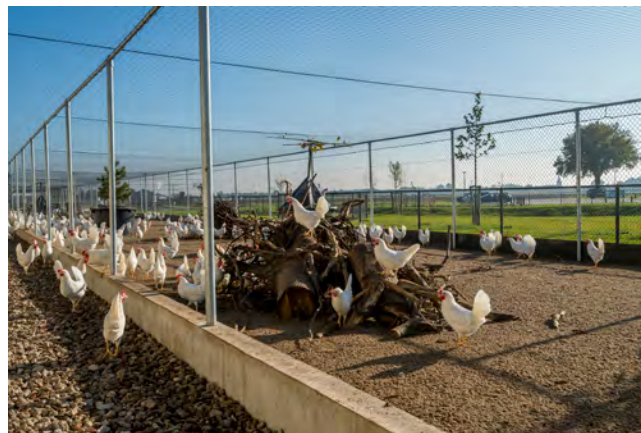
Rural Inspiration Awards 2019

Sinds 2019 worden in de RIA van het European Network for Rural Development (ENRD) projecten op het gebied van plattelandsontwikkeling gehuldigd. Dit initiatief zetten projecten in de spotlight die financiering uit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) op inspirerende wijze gebruikten om de Europese plattelandsgebieden concurrerender, duurzamer en inclusiever te maken.

Drie sterren eieren en pluimvee: modulair opfokstelsel voor Kipster concept (genomineerd)

In de reguliere legpluimveesector worden de hanen vergast. Op dit moment kweekt Kipster ze al voor het vlees dat gebruikt wordt in hanenburgers, maar er is nog geen Beter Leven Keurmerk voor dit vlees. Omdat Kipster in de hele keten zo duurzaam en diervriendelijk mogelijk wil produceren, willen zij ook in de fase van broeden en opfokken voldoen aan het 3 sterren keurmerk. Daarom wil Kipster investeren in een modulair opfokstelsel. Door het opfokstelsel te integreren in de stal kan 3-stars hanenvlees geproduceerd worden. Ook zullen de transportmomenten van de hennen en hanen afnemen.

Slot Roggebot: werkplek voor natuurbeleving

Het gebouw “Slot Roggebot” wordt gerealiseerd en gebruikt als ontvangst- en ontmoetingsruimte. Dit gebouw zal volledig uit natuurlijke materialen bestaan. De bouw van het gebouw is een doel op zich. Bijvoorbeeld door kennisontwikkeling over duurzaam bouwen tijdens het bouwproces. Het Slot Roggebot maakt het mogelijk om het huidige aanbod van activiteiten zoals (natuur)excursies, educatie over eetbare natuur, re-integratietrajecten, verwerking van streekproducten, natuurbeleving en kleinschalige natuurfestivals te vergroten.

Toekomstbestendige veenweidepolder lange weide

Met dit project wordt de bodemdaling sterk verminderd, de waterkwaliteit verbeterd, de uitstoot van broeikasgassen verminderd, geanticipeerd op klimaatverandering en het flexibele peilbeheer wordt ingepast in het operationele peilbeheer en de agrarische bedrijfsvoering.

Het project wordt uitgevoerd door een polder brede realisatie van onderwaterdrainage (ca. 310 hectare) met 28 grondeigenaren (waarvan 13 agrarische bedrijven) in samenwerking met monitoring en onderzoek door het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden en andere betrokken organisaties. Gelijktijdig wordt gekomen tot een goed beproefde en onderzochte prototype aanpak voor andere, soortgelijke veenweidegebieden elders in Nederland.

RIA 2020: Rural climate action and bio-economy

Brickz: natuurlijke bodemverbeteraar gemaakt van regionaal riviersediment, graszoden en gemaaid gras (gewonnen)

Het Nederlandse project heeft de Rural Inspiration Award 2020 ontvangen in de categorie Bio-economie! Brickz is een natuurlijke grondverbeteraar. De Brickz-blokken worden gemaakt van riviersediment, graszoden en gemaaid gras. Dat zijn reststoffen die vrijkomen bij agrarisch natuurbeheer. Boomkwekers nemen de Brickz-blokken af. Zo ontstaat er een nieuwe lokale korte keten. Bovendien groeien bomen harder dankzij de Brickz-blokken, waardoor er meer CO₂ opgeslagen wordt.

Waterhouderij Walcheren, innovatief waterbeheer

In het project werkt een groep van zeven agrariërs, onderzoeksinstituten en beleidsmakers samen aan duurzame zoetwaterbuffering en -verdeling in de provincie Zeeland. Door samen te werken bouwen zij aan een gezamenlijke en praktische aanpak van waterbeheer om de zelfvoorzienendheid en het duurzaam gebruik van landbouwgrond te vergroten. Er worden acties ondernomen, zoals het opzetten van onderwateropslagfaciliteiten en irrigatiekanalen om de zoetwateropslag te vergroten. Deze praktijken zijn aangepast om een evenwicht te vinden tussen de risico's van een hoger waterpeil en de voordelen van meer zoet water tijdens het groeiseizoen.

RIA 2021: Long-Term Vision for Rural Areas

Boeren meten water (genomineerd)

Het waterbeheer in kustgebieden wordt steeds complexer naarmate het te maken krijgt met de gevolgen van klimaatverandering en bodemdaling. Enkele voorbeelden zijn verzilting of voortdurende CO₂-emissies uit drooggelegde veengebieden. De uitdagingen vereisen maatregelen die optimaal zijn afgestemd op de plaatselijke omstandigheden en een nauwe samenwerking tussen de belanghebbenden. In het project worden sensortechnieken gebruikt door boeren en overheidsinstanties zoals de Nederlandse waterschappen in een proces van participatieve monitoring.

Meet je voedselbosooogst

Voedselbosbouw is een innovatieve landbouwmethode. Dit project helpt het wetenschappelijk bewijs te leveren dat nodig is om fondsen, nieuwe boeren en serieuze aandacht voor de methode te krijgen; de meetinstrumenten zijn schaalbaar zonder grote investeringen en alle deelnemende eigenaars van voedselbossen functioneren samen als een gemeenschap. Op deze manier voldoet dit project aan alle criteria: het bevordert netwerken, het toont de directe voordelen voor de buitenwereld, het kan gemakkelijk worden overgedragen naar andere talen.

Natuurlijk heel leuk

Door mensen weer in verbinding te brengen met de natuur om hen heen, wil dit project bijdragen aan het welbevinden van mensen en de samenleving als geheel. De principes van de permacultuur vormen het fundament van de manier van werken, namelijk zorg voor de aarde, zorg voor elkaar en samen delen. Dit willen zij laten zien, laten ervaren en laten beleven door natuuractiviteiten te organiseren voor jong en oud, door natuurlijke, groene ruimtes te ontwerpen en in te richten bij bedrijven, instellingen en particulieren en door producten te verkopen, die gemaakt zijn met grondstoffen uit eigen tuin of uit de natuur.

RIA 2022: The Future is Youth

't Stationnetje: voor jongeren, door jongeren

't Stationnetje is een unieke plek waar jongeren daadwerkelijk voorop lopen in hun weg naar de beste versie van zichzelf. Het is een gedeelde veilige ruimte voor jongeren om individueel en met elkaar te leren en hun soft skills te ontwikkelen. Sinds het begin van het project is er een sterke en diverse gemeenschap gegroeid van jongeren tussen de 14 en 28 jaar oud. Deelnemers aan 't Stationnetje worden gemotiveerd om te werken aan hun eigen doelen gericht op bijvoorbeeld school, werk, sport en/of persoonlijke groei.

The Linen Project

Er is steeds meer belangstelling voor onze (lokale) voedselproductie, maar er is weinig bekend over de productie van ons textiel. Het Linnen Project brengt het bewustzijn dat we onze lokale kleding weer kunnen verbouwen op een manier dat textiel goed kan doen voor de aarde. Linnen is een van de lokale textielproducten in Europa en vlas past heel goed in de vruchtwisseling. Daarnaast wordt er een internationaal netwerk opgezet rond de productie en verwerking van lokaal vlas om ervaringen en kennis uit te wisselen.

Plasma-geactiveerd water voor duurzame landbouw

Plasma Geactiveerd Water (PAW) is een duurzame stikstofmeststof en tevens een milieuvriendelijk alternatief voor chemische bestrijdingsmiddelen. De technologie draagt bij tot de doelstellingen van de Europese Farm to Fork-strategie om een voedselsysteem te ontwerpen dat duurzamer is voor de planeet en voor de gezondheid van de mensen. PAW krijgt ook tijdelijke hygiënische eigenschappen, die, wanneer ze op gewassen worden gesproeid, de gezondheid van de planten verbeteren en zo de behoefte aan chemische bestrijdingsmiddelen verminderen.

Werkleerbedrijf De Factorie

Werkleerbedrijf De Factorie is innovatief: het biedt (jonge) kandidaten een kans om door te groeien naar werk, de kennis en mogelijkheden van oudere vrijwilligers te benutten en bij te dragen aan het langer zelfstandig thuis wonen van ouderen in de regio. Zo ontstond een nieuw ondersteuningssysteem. De Factorie voorziet in een belangrijke behoefte. De kandidaten voelen zich thuis, serieus genomen en betrokken bij hun eigen ontwikkeling. Ze zetten stappen op de participatieladder en bereiken doelen, waardoor ze verder komen.

Uitgave

Regieorganisatie GLB

Publicatiedatum

Mei 2023

Fotografie

Phil Nijhuis

Vormgeving

Xerox Osage

Website

www.netwerkplatteland.nl

Bezoekadres

Regieorganisatie GLB
Graadt van Roggenweg 500
3531 AH Utrecht
Regiebureau@rb.agro.nl

Postadres

Postbus 2755
3500 GT Utrecht

Medegefinancierd door
de Europese Unie